

Systematika právních principů a malá poznámka k funkci právních principů za mimořádných stavů

JUDr. Vladislav Vnenk

Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická

Anotace: Předmětem tohoto příspěvku je představení pojmu právního principu, jakož i vysvětlení základní systematiky těchto právních principů. Jelikož je tematikou sborníku nestandardní situace ve státu, je věnována malá poznámka i jedné ze základních funkcí právních zásad, a to funkci stabilizační, která vyjadřuje myšlenku, že jednou z funkcí právních zásad je udržet právo pohromadě jako systém.

Klíčová slova: právní principy, ústava, hodnoty

Abstract: This article is an explanation of the concept of a legal principle, as well as an explanation of the basic systematics of these legal principles. It will also explain one of the basic functions of legal principles – the stabilization function, which expresses the idea that one of the functions of legal principles is to keep the law together as a system.

Keywords: legal principles, constitution, legal values

Úvod

Právní principy jsou vůdčí právní ideje, na kterých je založen hodnotový právní a ústavní systém, hodnotově založený právní řád. Jednou ze základních funkcí, jak bude podrobněji vysvětleno níže, je funkce stabilizační. Neboť *zatímco právo by měl udržet „pohromadě“ jeho základ v podobě základních právních zásad, o konzistentnosti samotného systému těchto základních zásad se musí postarat už jenom tento systém sám. Proto nezbyvá, než aby hledal, nacházel a uplatňoval sám v sobě a pro sebe mechanismy „sebezáchovného“ typu.*¹ J. Boguszak uvádí, že existuje určitá skupina právních principů, které je nutné považovat za nezrušitelné a jsou ty ze zásad, které je nutné považovat za natolik základní a zásadní, že musejí existovat, má-li právo zůstat právem v rámci daného typu právní kultury, a kterou je například *zásada impossibilium nulla obligatio*, resp. *ultra posse nemo tenetur*, tedy že právo nemá požadovat nemožné, zásada zákazu pravé retroaktivity nebo zásada veřejnosti práva.² Takovéto imanentní zásady musejí být zachovány i za tak mimořádných stavů, jakými je například válečný stav nebo jiné obdobně závažné stavy.

¹KRATOCHVÍL, Vladimír. Paradoxy některých vybraných základních zásad dokazování v trestním řízení a jak s nimi naložit. In: KALVODOVÁ, Věra – HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Dokazování v trestním řízení – právní, kriminologické a kriminalistické aspekty*. Brno: MUNI, 2015, str. 22.

²BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří – GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2003, s. 271–273.

1 K hodnotovému založení právního řádu

Česká republika je v čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR definována jako svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Jednou z podstatných náležitostí právního státu je existence kategorie obecných právních principů, které J. Boguszak definuje jako pravidla, která jsou staletou vymožeností právní kultury a jsou právu imanentní v právním státě, ať jsou, nebo nejsou výslovně vyjádřena v platných právních normách.³ Právní principy tak představují obecné právní zásady jako regulativní ideje, od kterých se odvíjí právní systém. Samotná existence právních principů vychází ze skutečnosti, jak již bylo naznačeno výše, že Česká republika je demokratickým právním státem,⁴ jehož ústava a právní řád jsou postaveny na přirozenoprávním (hodnotovém) základu. Důkazem budiž zejména zakotvení materiálního ohniska ústavy podle čl. 9. odst. 2 Ústavy, který představuje určitý *suprapozitivní* prvek v právním řádu a je nedotknutelnou částí Ústavy ČR,⁵ jehož součástí jsou tedy i některé zásady právní.

Důležitým nálezem Ústavního soudu ČR pro potvrzení hodnotového založení našeho právního řádu a pro existenci právních principů v právu je nález, kterým Ústavní soud ČR přezkoumával ústavnost zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti

³ BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří – GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2003, s. 270–271.

⁴ Respektive demokratický, liberální a sociální právní a ústavní stát. K tomu srov. WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 9.

⁵ Podrobněji srov. FOREJTOVÁ, Monika. Evropské hodnoty a ústavní garance právního státu – poznámka k materiálnímu ohnisku ústavy. In: FOREJTOVÁ, Monika a kol. *Právní stát ve světle evropských hodnot a ústavních garancí demokracie v mezinárodní perspektivě*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018, s. 3 a násl.

komunistického režimu a odporu proti němu. Tímto nálezem Ústavní soud ČR započal svoji judikaturní linii vycházející z konceptu hodnotové diskontinuity při výkladu starého (tedy totalitního) práva.⁶ V citovaném nálezu Ústavní soud ČR mj. zdůraznil, že *naše nová ústava není založena na hodnotové neutralitě, není jen pouhým vymezením institucí a procesů, ale včleňuje do svého textu i určité regulativní ideje, vyjadřující základní nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti. Česká ústava akceptuje a respektuje princip legality jako součást celkové koncepce právního státu, neváže však pozitivní právo jen na formální legalitu, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich obsahově-materiálnímu smyslu, podmiňuje právo respektováním základních konstitutivních hodnot demokratické společnosti a těmito hodnotami také užití právních norem měří.* Ústavní soud v nálezu navázal na předchozí judikaturu federálního ústavního soudu, a to zejména na tzv. nález Lustrace I,⁷ kterým se federální ústavní soud v předmětném plenárním nálezu přihlásil ke konceptu materiálního právního státu.⁸ Federální ústavní soud uvedl, že *na rozdíl od totalitního systému, který byl založen na okamžitém účelu a nikdy nebyl vázán na právní zásady, tím méně zásady ústavněprávní, demokratický stát vychází ze zcela odlišných hodnot a kritérií... Právní stát, který je spojen s demokratickými hodnotami nastolenými po pádu totality, nelze konečně z hlediska hodnot chápat jako amorfní. Přijetí*

⁶ Podrobněji např. ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina – MOLKOVÁ FOUKALOVÁ, Kristýna – PROCHÁZKA, Vojtěch. *Zákon o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017.

⁷ Nález Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky se sp. zn. Pl. ÚS 1/92 ze dne 26. 11. 1992.

⁸ Podrobněji k této judikatuře např. KOSAŘ, David a kol. *Ústavní právo. Casebook*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 41.

Listiny základních práv a svobod do našeho právního řádu mění podstatně povahu a hodnotový systém celého ústavního a právního řádu... Současně budovaný právní stát, který vychází z hodnotové diskontinuity s totalitním režimem, nemůže proto přejímat taková kritéria formálně právní a materiálně právní kontinuity, jež vycházejí z odlišného systému hodnot, a to ani za situace, že to formální normativní kontinuita právního řádu umožňuje. Respektování kontinuity se starým hodnotovým systémem by totiž nebylo zárukou právní jistoty, ale naopak, bylo by zpochybněním hodnot nových, ohrožením právní jistoty ve společnosti a otřásl by tak posléze důvěrou občanů ve věrohodnost demokratického systému. K hodnotovému založení ústavního systému, jakož i podstatným náležitostem demokratického právního státu, existuje bohatá navazující judikatura, která nebude předmětem tohoto příspěvku. Považuji za nutné však připomenout, že Ústavní soud ČR v dalším klíčovém nálezu pro náš ústavní systém, v tzv. nálezu Lisabon I⁹, vyložil, že vůdčím principem je nepochybně zásada nezadatelných, nezczitelných, nepromlčitelných a nezrušitelných základních práv a svobod jednotlivců rovných v důstojnosti a právech; k jejich ochraně je budován systém opírající se o zásady demokracie, svrchovanosti lidu, dělby moci, respektující zejména zmíněné materiální pojetí právního státu. Tyto zásady nejsou dotknutelné ani formálněprávně souladně provedenou změnou Ústavy, protože mnohé z nich jsou zjevně přirozenoprávního původu, a stát tedy není jejich poskytovatelem, ale může a musí je – jako ústavní stát – pouze zaručovat a chránit.

⁹Nález Ústavního soudu ČR se sp. zn. Pl. ÚS 19/08 ze dne 26. 11. 2008.

2 K metodologii a systematice zásad

Právní zásady mají především funkci sjednocující, tedy že působí jako jednotící hlediska zejména při tvorbě práva (role *de lege ferenda*), jeho interpretaci (role interpretační) a jeho aplikaci a realizaci (role *de lege lata*), přičemž míra normativního charakteru zásad soukromého práva určuje míru přímé aplikovatelnosti při právní regulaci.¹⁰

V pojetí zásad a metodologickém přístupu k zásadám v rámci právního řádu lze navázat na přílehlavý metodologický přístup J. Wintra, který jej podrobně vysvětluje ve své monografii *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Wintrova teorie právních předpisů stojí na myšlence *redukce*, tedy že právní principy lze zredukovat na poměrně malý počet právních principů tak, že podle nich lze výstižně popsat obsah právního řádu bez výrazného zkreslení,¹¹ přičemž tak rozvedl myšlenky Karla Poppera, podle kterého je právě ona myšlenka redukce tou nejlepší možnou formou metodologického přístupu k vědeckým poznatkům.¹² K této teorii J. Wintra nutno dodat, že podle jednotlivých právních principů je možné popsat bez výrazného zkreslení nejen právní řád jako celek, ale i jednotlivá dílčí odvětví práva v rámci právního dualismu. J. Wintr v metodologickém přístupu doporučuje (1.), že v rámci každého odvětví práva je nutné odlišit ty principy, které zakládají status daného právního

¹⁰ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, s. 27.

¹¹ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006, s. 107.

¹² K tomu srov. POPPER, Karl. *Život je řešení problémů*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 41 a násl.

odvětví a které se odlišují od jiného, byť podobného právního odvětví. Níže bude nastíněna systematika zásad trestního procesu a civilního procesu v právní vědě a recentním právu. Autoři monografií o civilním procesu¹³ a trestním procesu¹⁴ v částech, které věnují zásadám, rozdělují zásady na dvě významné skupiny, a to zásady, které odpovídají právu na spravedlivý proces¹⁵ a které jsou tedy civilnímu i trestnímu procesu společné, a dále zásady tzv. odvětvové, které civilní a trestní proces odlišují v podstatných znacích.

Dále (2.) v rámci zásad a jejich systematiky se lze spolehnout na závěry právní vědy v monografiích, kdy lze s opatrností vyjít i ze zahraniční jurisprudence. Za další (3.) je nutné sledovat vnitřní systematiku práva a jeho výchozí principy, aby soubor právních zásad pokryl celý právní řád, přičemž v rámci přístupu k jednotlivým zásadám lze zvolit (4.) přístup cestou zdola od jednotlivých právních předpisů. V rámci identifikace jednotlivých právních principů však není možné zapomenout na judikaturu soudů (5.), ve kterých některé z principů vznikají nebo jsou nalézány či identifikovány, a že každý jednotlivý princip je třeba stručně charakterizovat, nejlépe kondicionální normativní větou (6.), k poslednímu je však nutné dodat, že jsou-li právní principy vyjádřené formou právního pravidla kondicionální normativní větou,

¹³ K tomu srov. ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 43 a násl.; k tomu shodně RICHTER, Tomáš. *Insolvenční právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, s. 208–231.

¹⁴ Srov. MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, s. 58 a násl.; ŠÁMAL, Pavel – MUSIL, Jan – KUČHTA, Josef a kol. *Trestní právo procesní*. 4., přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 79 a násl.

¹⁵ Případně lze tyto zásady pojmenovat jako zásady organizace soudnictví, k tomu srov. MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, s. 59.

poté je nutné s nimi takto zacházet při jejich interpretaci a aplikaci.¹⁶

J. Wintr není samozřejmě jediným autorem, který se zabýval systémem a podstatou právních principů, jeho metoda redukce je mi však nejbližší. Jako další významné autory lze připomenout například L. Fullera,¹⁷ R. Dworkina,¹⁸ již zmíněného J. Boguszaka,¹⁹ J. Hurdíka,²⁰ R. Alexyho,²¹ Z. Kühna,²² J. Tryznu²³ nebo F. Zoulíka.²⁴

Systematicky lze zásady rozdělit následovně:

- a) obecné zásady právní
- b) zásady odpovídající právnímu dualismu – tedy zásady soukromého práva a zásady veřejného práva
- c) odvětvové zásady dílčích odvětví soukromého a veřejného práva

¹⁶ BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří – GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2003, s. 269.

¹⁷ Zejm. FULLER, Lon L. *Morálka práva*. Praha: OIKOYMENH, 1998.

¹⁸ DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha: OIKOYMENH, 2001.

¹⁹ BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří – GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2003.

²⁰ Např. HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998.

²¹ Např. ALEXY, Robert. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

²² KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002.

²³ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. K vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Praha: Auditorium, 2010.

²⁴ ZOULÍK, František. *Právní principy a procesní zásady*. In: *Právní principy*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999.

Obecné právní zásady jsou právními principy,²⁵ pro které je typický vysoký stupeň obecnosti. Jedná se tedy o takovou kategorii právních principů, která překračuje limity duality práva, překračuje tedy limity vyplývající z oddělení soukromého a veřejného práva,²⁶ obecné právní zásady tak platí pro celý právní systém. Obecné zásady právní a jejich výčet lze identifikovat ve významném díle *Morálka práva* nejvýznamnějšího představitele právní filozofie a teorie 20. století Lona L. Fullera,²⁷ na kterého navazuje i Ústavní soud ČR ve svých nálezech.²⁸ L. Fuller ve své monografii vymezuje celkem 8 principů vnitřní morálky práva, a to 1) požadavek obecnosti práva, 2) požadavek vyhlášení práva, 3) zákaz retroaktivity, 4) požadavek jasnosti práva, 5) požadavek bezrozpornosti práva, 6) zákaz požadavku nemožného, 7) stálost práva v čase a 8) požadavek shody mezi úředním postupem a deklarovaným pravidlem (právní jistota). Toto fullerovské vymezení zásad vnitřní morálky práva zcela splňuje kritéria obecných zásad právních, neboť se vyznačují dostatečnou mírou obecnosti a překračují limity právního dualismu, jedná se o principy

²⁵ Není rozdíl mezi pojmem právní zásady a právního principu.

²⁶ Nutno připomenout ust. § 1 odst. 1 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, podle kterého *uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného*.

²⁷ FULLER, Lon. *Morálka práva*. Praha: OIKOYMENH, 1998.

²⁸ K tomu srov. např. náleží Ústavního soudu ČR se sp. zn. I.ÚS 420/09 ze dne 3. 6. 2009, v němž Ústavní soud vyložil, že *americký právní teoretik Lon L. Fuller zformuloval ve svém díle Morálka práva osm požadavků vnitřní morálky práva, mezi něž zařadil též požadavek vyhlášení právního aktu* (srov. FULLER, L. *Morálka práva*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 51 a násl.). *Jednoduše řečeno, podle Fullera má každý člověk právo vědět, co je v daném státu platným právem. Od manažerského řízení se právo odlišuje nejen obecností právních pravidel, ale především tím, že je nutno bezvýjimečně aplikovat pravidla, která byla dříve ohlášena jednotlivým právním subjektům. Tento charakter práva je možno dát do souvislosti s jedním ze základních principů práva, jímž je zásada veřejnosti práva. Podle této zásady právní norma nemůže nabýt účinnosti dříve, než je vyhlášena způsobem stanoveným zákonem, a tím je umožněna její obecná znalost.*

imanentní celému českému právnímu systému a jsou též v souladu s hodnotami naší ústavnosti, přičemž jejich existence je nutným předpokladem pro označení České republiky jako demokratického právního státu a státu s hodnotově orientovanou ústavou.

Zásady odpovídající právnímu dualismu jsou tedy zásadami soukromého práva a zásadami veřejného práva, jedná se o ty principy, které ovládají jako celek soukromé právo a též jako celek právo veřejné, přestože v rámci jejich systémů je koncepce zásad, s ohledem na charakter a rozdílnost soukromého a veřejného práva, odlišná. Zásady soukromého práva lze vymezit jako pravidla, která ovládají soukromé právo jakožto systémový celek,²⁹ který prostupuje celým soukromým právem, ale i dílčími odvětvími soukromého práva. J. Dvořák připomíná, že *vedle zásad ovládajících soukromé právo jako celek, a tedy i občanské právo a občanský zákoník, se některé zásady soukromého práva uplatňují jen u některých zvláštních (specifických) soukromých práv.*³⁰ V případě veřejného práva je vymezení zásad veřejného práva složitější, než je tomu u práva soukromého, neboť právo veřejné postrádá míru jednotnosti soukromého práva.³¹ Zejména po proběhlé rekodifikaci soukromého práva, kdy občanský zákoník plní úlohu obecného předpisu soukromého práva, je tento fakt ještě zřetelnější.³² Podle J. Wintra je nutné chápat veřejné

²⁹ DVORÁK, Jan – ŠVESTKA, Jiří – ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 47.

³⁰ DVORÁK, Jan – ŠVESTKA, Jiří – ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 47.

³¹ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva.* Praha: Karolinum, 2006, s. 181.

³² V současných učebnicích občanského práva je samo občanské právo označováno jako obecné soukromé právo, např. DVORÁK, Jan – ŠVESTKA, Jiří – ZUKLÍNOVÁ,

právo (tedy právo ústavní, trestní a správní) z hlediska jeho principů v rámci dvou jednotlicích prvků, a to za prvé jako veřejnoprávní metodu právní regulace, čímž se rozumí autoritativní rozhodování o právech a povinnostech osob, a za druhé soudobé pojetí veřejné moci, jako ústavní principy.³³

Pokud jde o odvětvové zásady dílčích odvětví soukromého a veřejného práva, jedná se o takové právní principy, které navazují jednak na obecné zásady právní, ale také na zásady odpovídající zásadám právního dualismu – tedy navazují na zásady soukromého a veřejného práva, přičemž příkladem lze koncepčně tuto kategorii demonstrovat na zásadách trestního procesu,³⁴ zásadách pracovního práva³⁵ nebo na zásadách civilního procesu.³⁶ Existence systému zásad dílčího odvětví soukromého nebo veřejného práva je poté znakem, podle

Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 47.

³³ WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006, s. 181.

³⁴ Komplexně k zásadám trestního řízení srov. MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019. K této kategorii zásad dále také např. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 131 a násl.; ŠÁMAL, Pavel – MUSIL, Jan – KUČTA, Josef a kol. *Trestní právo procesní*. 4., přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 79 a násl.; MULÁK, Jiří. Ústavní dimenze základních zásad trestního řízení. In: FOREJTOVÁ, Monika (ed.). *Prozařování principů a zásad ústavního a evropského práva do jiných právních odvětví*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019, s. 71 a násl.; MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení jako ústavní limity. In: FOREJTOVÁ, Monika a kol. *Právní stát ve světle evropských hodnot a ústavních garancí demokracie v mezinárodní perspektivě*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018, s. 75 a násl.; MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení a jejich explicitní zakotvení. In: FOREJTOVÁ, Monika (ed.). *Evropské hodnoty a ústavní garance právního státu a demokracie: východiska a perspektivy. Sborník ze studentské části mezinárodní konference*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018, s. 57 a násl.

³⁵ K tomu např. HŮRKA, Petr a kol. *Pracovní právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 30 a násl.

³⁶ Zde např. ZÁHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 43 a násl.; k tomu shodně RICHTER, Tomáš. *Insolvenční právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, s. 208–231.

kterého lze, vedle existence určité obecné části daného dílčího odvětví, určit, že dané odvětví soukromého a veřejného práva lze považovat za svébytnou část soukromého nebo veřejného práva.³⁷

Zásady trestního procesu tak nutně musí vycházet z obecných zásad právních a zásad odpovídajících právnímu dualismu, neboť *systematické uspořádání základních zásad můžeme opřít o širší záběr, s jakou dopadá ta či ona na skupinu základních zásad, na právo jako celek, nebo jen na některá jeho odvětví, či pouze na trestní právo procesní. Zejména ze základních ústavních principů a ústavních právních předpisů můžeme dovodit obecné zásady, které dopadají na celý systém práva, včetně trestního práva procesního, byť v různé míře.*³⁸ Zásadami trestního řízení jsou zásada stíhání jen ze zákonných důvodů, zásada presumpce nevinny, zásada oficiality, zásada legality, zásada rychlosti řízení, zásada přiměřenosti, zásada materiální pravdy, zásada vyhledávací, zásada volného hodnocení důkazů, zásada spolupráce se zájmovými sdruženími občanů, zásada obžalovací, zásada veřejnosti, zásada bezprostřednosti a zásada zajištění práva za obhajobu.³⁹

Podle R. Zahradníkové *procesní zásady jsou přitom základními instituty, na kterých spočívá procesní právo, jejich formování závisí především na stupni celkového vývoje společnosti, jakož i na stupni, na němž se v té či oné zemi*

³⁷HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998, s. 25.

³⁸ŠÁMAL, Pavel – MUSIL, Jan – KUČHTA, Josef a kol. *Trestní právo procesní*. 4., přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 83.

³⁹JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 131–196.

nachází relativně samostatný historický vývoj procesního práva. Zásady občanského soudního řízení přitom představují určitá „pravidla hry“ zvané civilní proces.⁴⁰ Mezi zásady civilního procesu patří jednak zásady, které odpovídají právu na spravedlivý proces (a jsou tak společné procesním předpisům v rámci právního řádu, jelikož se však neuplatňují v právu hmotném, nelze o nich uvažovat jako o obecných právních zásadách),⁴¹ a dále tzv. odvětvové principy civilního procesu, které definují podstatu civilního procesu. V případě zásad odpovídajících právu na spravedlivý proces se jedná o zásadu ústnosti, zásadu přimosti, zásadu veřejnosti, zásadu rovnosti, zásadu rychlosti a hospodárnosti, nestrannost a nezávislost soudů a soudců, jakož i o zásadu zákonného soudu a soudce. V rámci tzv. párových zásad civilního procesu, tedy těch zásad, které odlišují civilní proces od jiných procesních odvětví práva, se tyto zásady rozdělují na zásadu dispoziční a zásadu oficiality, zásadu projednací a zásadu vyšetřovací, zásadu materiální pravdy a zásadu formální pravdy, zásadu jednotnosti řízení a zásadu koncentrační, zásadu volného hodnocení důkazů a zásadu legální teorie.⁴²

⁴⁰ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 43.

⁴¹Nakonec ne všechny principy zakotvené v ústavním pořádku spadají do kategorie obecných zásad právních, neboť principy obsažené v ústavních předpisech jsou různého stupně obecnosti. K tomu srov. PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 2., aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015, s. 359 a násl.

⁴²K tomu podrobněji srov. ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 43 a násl.; RICHTER, Tomáš. *Insolvenční právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, s. 208–231.

3 Shrnutí

Právní zásady lze systematicky rozdělit do třech kategorií, za prvé se jedná o skupinu zásad spadajících do obecných zásad právních jako nejobecnější kategorii zásad. Dále se jedná o zásady odpovídající právnímu dualismu – tedy zásady soukromého a zásady veřejného práva, které se sice také vyznačují vysokým stupněm obecnosti a mnoho z nich samozřejmě patří pod podstatné náležitosti demokratického právního státu, avšak oproti obecným zásadám právním jsou tyto zásady omezené ve své užitelnosti možnostmi a limity právního dualismu. Poslední kategorií jsou pak odvětvové zásady jednotlivých dílčích odvětví soukromého práva a práva veřejného.

Závěrem lze uzavřít, že tematika právních principů je tematikou mimořádně zajímavou, avšak také mimořádně složitou. Nelze ji však zkoumat izolovaně bez návaznosti na hodnotové založení našeho ústavního systému, ale ani bez zkoumání jejich odrazu a projevů v platném právu. V tomto příspěvku jsem se pokusil v základních rysech popsat systematiku právní zásad s ohledem na hodnotové ukotvení našeho právního řádu. Tento příspěvek samozřejmě nemá ambici popsat systematiku zásad podrobnějším způsobem, cílem je poskytnout základní přehled, který by měl pomoci dalšímu zkoumání této zajímavé oblasti.

POUŽITÉ PRAMENY

- ALEXY, Robert. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- BOGUSZAK, Jiří – ČAPEK, Jiří – GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Praha: ASPI Publishing, s. r. o., 2003.
- DVOŘÁK, Jan – ŠVESTKA, Jiří – ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013.
- DWORKIN, Ronald. *Když se práva berou vážně*. Praha: OIKOYMENH, 2001.
- FOREJTOVÁ, Monika. Evropské hodnoty a ústavní garance právního státu – poznámka k materiálnímu ohnisku ústavy. In: FOREJTOVÁ, Monika a kol. *Právní stát ve světle evropských hodnot a ústavních garancí demokracie v mezinárodní perspektivě*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018.
- FULLER, Lon. *Morálka práva*. Praha: OIKOYMENH, 1998.
- HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998.
- HŮRKA, Petr a kol. *Pracovní právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013.
- KOSAŘ, David a kol. *Ústavní právo. Casebook*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014.
- KRATOCHVÍL, Vladimír. Paradoxy některých vybraných základních zásad dokazování v trestním řízení a jak s nimi naložit. In: KALVODOVÁ, Věra – HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Dokazování v trestním řízení – právní, kriminologické a kriminalistické aspekty*. Brno: MUNI, 2015.

- KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech*. K úloze právních principů v judikatuře. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002.
- MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019.
- MULÁK, Jiří. Ústavní dimenze základních zásad trestního řízení. In: FOREJTOVÁ, Monika (ed.). *Prozařování principů a zásad ústavního a evropského práva do jiných právních odvětví*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019.
- MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení a jejich explicitní zakotvení. In: FOREJTOVÁ, Monika (ed.). *Evropské hodnoty a ústavní garance právního státu a demokracie: východiska a perspektivy. Sborník ze studentské části mezinárodní konference*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018.
- MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení jako ústavní limity. In: FOREJTOVÁ, Monika a kol. *Právní stát ve světle evropských hodnot a ústavních garancí demokracie v mezinárodní perspektivě*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018.
- PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky. 2.*, aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015.
- POPPER, Karl. *Život je řešení problémů*. Praha: Mladá fronta, 1998.
- RICHTER, Tomáš. *Insolvenční právo. 2. vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017.
- ŠÁMAL, Pavel – MUSIL, Jan – KUČHTA, Josef a kol. *Trestní právo procesní. 4.*, přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina – MOLKOVÁ FOUKALOVÁ, Kristýna – PROCHÁZKA, Vojtěch. *Zákon o protiprávnosti komunikačního režimu a odporu proti němu. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017.

TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace. K vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Praha: Auditorium, 2010.

WINTR, Jan. *Říše principů: obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006.

WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015.

ZOULÍK, František. *Právní principy a procesní zásady*. In: *Právní principy*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999.